

Research Article

Studying the Semantic Implications of Marriage among Single Girls in Bandar Imam Khomeini

Zahra Rezaeinasab^{1*} , Behroz Sepidnameh¹ , Hoda Ahmadi² ¹ Associate Professor of Sociology, Department of Sociology and Cultural Studies, Faculty of Literature and Humanities, Ilam University, Ilam, Iran.² Master's degree graduate of Sociology, Department of Sociology and Cultural Studies, Faculty of Literature and Humanities, Ilam University, Ilam, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 07 December 2025

Accepted: 06 June 2026

Keywords:Marriage,
Girls,
Phenomenology,
Bandar-e Imam Khomeini,
Constraints.

ABSTRACT

The main objective of this study is to investigate the semantic implications of marriage (i.e., the subjective meanings and cultural constructs of young girls regarding the phenomenon of marriage) in Bandar-e Imam Khomeini. As the largest special economic port zone in the country, with a working-class by a context, high immigration rates, and ethnic diversity, this city provides a suitable setting for examining the changing of marriage meanings in a local context. The research was conducted using a qualitative study and the descriptive phenomenological approach. Through purposive sampling and the saturation principle, seventeen single girls from this city were interviewed in depth during 2023–2024. The data were analyzed using Colaizzi's seven-step method. In the girls' definition of marriage, five categories were extracted: marriage as a factor of social bonding, marriage as a fundamental need, purposeful marriage, marriage as a positive response to tradition and religion, and pessimism toward marriage. Nine sub-themes acting as constraining factors and nine sub-themes acting as facilitating factors were also identified. The findings are interpreted within the framework of Durkheim's concept of anomie: traditional supportive structures have lost their function, while modern alternatives have not yet provided a foundation for a secure marriage. In sum, the girls in this city live in a space of semantic contradiction between "desire for marriage" and "fear of it", resulting from the interaction of structural constraints (economy, housing, and employment) and cultural reproduction (fear of divorce, family surveillance, and legitimacy of singlehood).

Introduction

Alongside birth, death, and divorce, marriage is one of the four major life events for every individual, and it concerns not only the couple but also the family and society. Official statistics indicate a decline in marriage rates and an increase in the age at first marriage in Iran. However, these statistics alone cannot explain how young girls themselves make sense of marriage. Therefore, the main aim of this study is to explore the semantic implications of

marriage (i.e., subjective meanings, perceptions, and cultural constructions) from the perspective of single girls. In clearer term, this research seeks to uncover the subjective interpretations and cultural constructs of marriage, rather than measuring its quantitative increase or decline. This issue becomes particularly significant in Bandar-e Imam Khomeini. As the largest special economic port zone in the country, this city has characteristics such

*Corresponding author: Zahra Rezaeinasab. Associate Professor of Sociology, Department of Sociology and Cultural Studies, Faculty of Literature and Humanities, Ilam University, Ilam, Iran.

E-mail address: z.rezaeinasab@ilam.ac.ir

E-ISSN: 2717-3208 / © National Institute for Population Research, Iran. This is an open access article under the CC BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Cite this article:

Rezaeinasab, Z., Sepidnameh, B., Ahmadi, H. (2026). Studying the semantic implications of marriage among single girls in Bandar Imam Khomeini. *Iranian Population Studies Journal*, 10(1): 41-57. <https://doi.org/10.22034/jips.2026.561666.1329>

as a working-class context, high migration rates, and ethnic diversity (including Arab, Lor, Bakhtiari, and Fars). The rise in literacy rates among girls in this city (from 92% in 2016 to 96% in 2024) and the increase in the age at marriage (from 22 years in 2016 to 24 years in 2024) indicate a transition from traditional to modern patterns in this region. Given the research gap in the cultural context of this city, the present study has been conducted with the aim of investigating the perception, interpretation, and semantic implications of marriage among single girls in Bandar-e Imam Khomeini.

Methodology and Data

The present study is based on a qualitative paradigm and, more specifically, a descriptive phenomenological approach. The reason for choosing this method relates to its objective, namely, understanding girls' "lived experience" of the phenomenon of marriage and its semantic implications. The target population consists of girls in marriage age in Bandar-e Imam Khomeini. Using purposive sampling and based on the principle of data saturation, 17 participants were selected. Inclusion criteria included being single, being over 20 years of age, having at least 10 years of residence in Bandar-e Imam Khomeini, and willingness to participate in the study. The data collection instrument was a semi-structured in-depth interview. Interviews were conducted at a time and place agreed upon by the participants, and each interview lasted between 45 and 90 minutes. All interviews were recorded and then transcribed. The data analysis method followed Colaizzi's seven-step approach. To validate the findings, the techniques of member checking and auditing by two expert analysts were employed. Moreover, epoché (suspension of presuppositions) was practiced by recording personal assumptions in a phenomenological journal and using open-ended, neutral questions during the interviews.

Findings

Findings are presented in response to two research questions:

- Response to the first research question (understanding and interpretation of marriage): After data analysis, five main themes were extracted:
 1. Marriage as a factor of social bonding – From the girls' perspective, marriage can form a cohesive network of dependencies and serve as a factor for increasing interaction, cooperation, and a circle of support.
 2. Marriage as a fundamental need – Marriage is a phenomenon with multiple functions, including forming a family, increasing offspring, fulfilling emotional and sexual needs, and a factor for independence.
 3. Purposeful marriage – Although The girls consider marriage necessary, they believe that individuals should enter into marriage with prior investigation and sufficient knowledge.

4. Marriage as a positive response to tradition and religion – Marriage is regarded as a long-standing social custom and a normal part of life's course.

5. Pessimism toward marriage – Some girls perceive marriage as a frightening affair or a kind of transaction.

A key finding was a deep semantic duality was observed across all interviews participants simultaneously described marriage both as a desire and a need, while also expressed horror of it.

Response to the second research question (constraints and facilitators of marriage) Constraints included nine sub-themes at three levels: Macro level: economic instability, employment barriers, material obstacles, and housing challenges.

Meso level: families' control and supervision, families' rigidity, educational inefficiency, and social legitimacy of being single.

Micro level: fear caused by rising divorce rates, and marriage as an escape from pressures.

- Facilitators also included nine sub-themes at three levels:

Macro level: government support.

Meso level: observing others' lives, influence of friends, media consumption, predominance of modernism, and cultural consumption (e.g., university, and reading).

Micro level: fulfilling personal needs, prioritizing rationality over emotion, and religious beliefs.

Discussion and Conclusion

The most important theoretical contribution of this study is that marriage has shifted from a "definitive duty" to a "conditional choice". Young girls no longer say, "One must marry" simply because everyone does or because religion commands it. Instead, they say, "Marriage is good if conditions are favorable and the right person is found." This shift from "must" to "if" represents the core theoretical insight of this research. In terms of the theoretical framework, the findings can be interpreted through Durkheim's concept of "collective consciousness". The girls of Bandar-e Imam Khomeini are in a transitional state from traditional to modern society. This duality reflects a Durkheimian anomic condition, in which traditional structures have lost their functionality, yet modern alternatives have not yet been able to provide the necessary foundations for a secure marriage. The outcome of this condition is the "desire mixed with fear" identified as the central finding of this study. In conclusion, marriage is not only a "self-evident reality" for the girls of Bandar-e Imam Khomeini but also has become a "complex issue." The unique context of this region—combinations of unbalanced economic development, socio-cultural constraints on girls, and the transition from tradition to modernity—has accentuated the barriers to marriage. The statistical marriage decline in this region is rooted in changes in the semantic meanings of marriage among the girls themselves. The "decline in marriage", before being a demographic issue, is primarily a matter of meaning.

مقاله پژوهشی

بررسی دلالت‌های معنایی ازدواج دختران مجرد بندر امام خمینی

زهرای رضایی‌نسب^{۱*}، بهروز سپیدنامه^۱، هدی احمدی^۲^۱ دانشیار جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران.^۲ دانش‌آموخته دوره کارشناسی‌ارشد جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران.

اطلاعات مقاله

دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۱۶

پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۱۶

چکیده

هدف اصلی این پژوهش، مطالعه دلالت‌های معنایی ازدواج (معانی ذهنی و برساخت‌های فرهنگی دختران جوان از پدیده ازدواج) در بندر امام خمینی است. این شهر به‌عنوان بزرگ‌ترین منطقه ویژه اقتصادی بندری کشور با بافت کارگری، نرخ مهاجری بالا و تنوع قومی، بستر مناسبی را برای مطالعه تغییر معانی ازدواج در بافت محلی فراهم می‌کند. این پژوهش با رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسی توصیفی انجام شده است. با نمونه‌گیری هدفمند و قاعده اشباع، ۱۷ دختر مجرد از این شهر در بازه زمانی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ مورد مصاحبه عمیق قرار گرفتند. داده‌ها با رویکرد هفت مرحله‌ای کلاسی تحلیل شدند. در تعریف دختران از ازدواج، پنج مقوله استخراج گردید: ازدواج به‌مثابه عامل پیوند اجتماعی، ازدواج به‌مثابه نیاز بنیادین، ازدواج هدفمند، ازدواج به‌مثابه پاسخ مثبت به عرف و دین و بدینی نسبت به ازدواج. تعداد نه مضمون فرعی محدودکننده و نه مضمون فرعی تسهیل‌کننده نیز شناسایی شد. یافته‌ها در چارچوب مفهوم «آنومی» دورکیم تفسیر شدند: ساختارهای سنتی حمایت‌گر کارکرد خود را از دست داده‌اند، اما هنوز جایگزین‌های مدرن زمینه ازدواج مطمئن را فراهم نکرده‌اند. در مجموع، دختران این شهر در فضایی از تناقض معنایی میان «تمایل به ازدواج» و «هراس از آن» زیست می‌کنند که حاصل تعامل محدودیت‌های ساختاری (اقتصاد، مسکن، و اشتغال) و بازتولید فرهنگی (هراس از طلاق، نظارت خانواده، و مشروعیت مجردی) است.

کلیدواژه‌ها:

ازدواج،

دختران،

پدیدارشناسی،

بندر امام خمینی،

محدودکننده‌ها.

مقدمه

پدیده ازدواج می‌بخشد. این مسئله از آن جهت اهمیت دارد که آمارهای رسمی نشان از کاهش نرخ ازدواج و افزایش سن آن در کشور دارند؛ اما این آمارها نمی‌توانند پاسخ دهند که خود دختران ازدواج را چگونه معنا می‌کنند و چه تصویری از آن در ذهن دارند.

ازدواج در همه ادیان، با ارزش و دارای اهمیت است. به‌عنوان مثال اعتقاد دین اسلام بر این است که زن و مرد با کنار هم بودن می‌توانند بسیاری از فضایل انسانی را کسب و از رذایل دوری کنند. در فرهنگ ایرانی ازدواج یک پیوند مقدس و اساس خانواده به شمار می‌رود، همچنین می‌تواند از فحشاء جلوگیری کند و یک جامعه موفق و اخلاقی

ازدواج در کنار تولد، مرگ و طلاق یکی از چهار واقعه مهم زندگی هر فرد است و موضوعی نیست که تنها به دو نفر مربوط باشد؛ بلکه به‌عنوان یک رویداد و فرایند به خانواده و جامعه نیز مربوط است. ازدواج و تشکیل خانواده از بنیان‌های خویشاوندی در هر جامعه است. آنچه در این پژوهش به‌عنوان مسئله اصلی دنبال می‌شود، دلالت‌های معنایی ازدواج در بین دختران مجرد بندر امام خمینی است؛ یعنی معانی ذهنی، برداشت‌ها و برساخت‌های فرهنگی‌ای که دختران جوان به

*نویسنده مسئول: زهرای رضایی‌نسب، دانشیار جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران.

نشانی ایمیل: z.rezaeinasab@ilam.ac.ir

می‌کند. از یک سو، حضور صنایع بزرگ و بنادر تجاری، ظرفیت‌های اشتغال را افزایش داده است؛ اما از سوی دیگر، توزیع نابرابر فرصت‌های شغلی (با اولویت دادن به نیروهای غیربومی) و نوسانات اقتصادی، بلا تکلیفی را برای جوانان محلی به همراه داشته است. افزایش سواد و تحصیلات عالی در میان دختران این شهر (از ۹۲ درصد در سال ۱۳۹۵ به ۹۶ درصد در سال ۱۴۰۳)، ورود آنان به بازار کار، و افزایش سن ازدواج (از ۲۲ سال به ۲۴ سال) نشانه‌هایی از گذار از الگوهای سنتی به مدرن در این منطقه است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵ و ۱۴۰۳).

به نظر می‌رسد برای شناخت پدیده ازدواج در ابتدا نگاهی به تجارب زیسته دختران این شهر در مورد این پدیده و دلالت‌های معنایی آن ضروری است؛ چرا که دختران مجرد در مقایسه با زنان متأهل، می‌توانند تجربیات ارزشمندی در ارتباط با نگرش‌ها، انتظارات، ترس‌ها و موانع ازدواج ارائه دهند. در این پژوهش هدف این بود که دیدگاه، نگرش، درک و تفسیری که دختران مجرد بندر امام خمینی نسبت به ازدواج دارند را مورد بررسی قرار دهیم. انجام مطالعات در زمینه ازدواج از آن جهت مورد اهمیت است که منجر به افزایش آگاهی شده و میزان حساسیت موضوع را نشان می‌دهد. همچنین با توجه به خلاء مطالعاتی در بستر فرهنگی شهر بندر امام خمینی این پژوهش دارای اهمیت است. براین اساس سؤالات زیر مدنظر محققان قرار گرفته است: دختران بندر امام خمینی چه درک و تفسیری از مقوله ازدواج دارند؟ تسهیل‌کننده‌ها و محدودکننده‌های ازدواج از دید دختران مجرد بندر امام خمینی کدامند؟

چارچوب مفهومی

با توجه به ماهیت کیفی پژوهش حاضر، در این بخش چارچوب مفهومی ارائه می‌شود. منظور از چارچوب مفهومی، ارتباط منطقی و اتصال مفاهیم اساسی، ایده‌ها و عناصری است که قرار است، مورد مطالعه قرار گیرند. در این نگاه، تنها منبع معرفت و دانش خود انسان است که از خلال کنش‌های متقابل آن را تولید، تفسیر و بازسازی می‌کند. پنج مفهومی که در این پژوهش به کار گرفته شده‌اند، در یک زنجیره تحلیلی به هم مرتبط می‌شوند:

مدرنیزاسیون به عنوان بستر تغییرات کلان، وجدان جمعی و همسان‌همسری به عنوان نیروهای هنجاری و ساختاری، طرحواره به عنوان مکانیزم روانی-فرهنگی، و نیازهای مکمل به عنوان عاملی درون خانوادگی. در ادامه هر یک تعریف و نقش آن‌ها در این پژوهش روشن می‌شود.

را به وجود آورد (فلاح‌پور و همکاران، ۱۴۰۱). انسان در طول حیات خود پیوسته در حال انتخاب است؛ بیشتر افراد دست‌کم یک بار در زندگی خود، دست به انتخاب همسر می‌زنند. تجارب دوران کودکی نقش مهمی در شکل‌گیری ترجیح‌ها و معیارهای همسرگزینی دارد. آنچه مهم است تغییرات بی‌شماری است که تمام جنبه‌های زندگی بشر از جمله مقوله ازدواج را تحت تأثیر قرار داده است. ازدواج و همسرگزینی در فرهنگ‌های شرقی و غربی متفاوت است. در جوامع سنتی، ازدواج براساس موقعیت، اعتبار، مسائل مالی، ارتباطات خانوادگی و مهارت‌های اساسی و سلامتی صورت می‌گیرد. به‌ر حال مطالعات نشان می‌دهد که روند ازدواج در حال تغییر است، والدین کمتر ازدواج را کنترل می‌کنند و انتخاب‌ها بر پایه عشق صورت می‌گیرد (Rajabi et al., 2016؛ رونقی، ۱۴۰۲؛ طبعی و شمسی‌پور، ۱۳۹۷).

باتوجه به آمارهای ازدواج در سطح جهان و کشور، شاهد روند نزولی و کاهش ازدواج در سال‌های اخیر هستیم. در اروپا براساس تازه‌ترین آمار منتشر شده به‌وسیله اداره آمار کمیسیون اروپا در سال ۲۰۲۰، حدود ۱/۴ میلیون ازدواج در اتحادیه اروپا ثبت شده است که در مقایسه با سال ۲۰۱۹ کاهش یافته است^۱. روند تغییرات نرخ خالص ازدواج طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که نرخ خالص ازدواج از سال ۱۳۷۵ تا سال ۱۳۹۰ سیر افزایشی داشته است؛ اما پس از آن تا سال ۱۳۹۵ کاهش یافت. همچنین طی سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۹۵ عمومیت ازدواج مردان تغییر اساسی نداشته است، ولی از شدت عمومیت ازدواج زنان کاسته شده است. به عبارتی می‌توان گفت که درصد مجرد قطعی زنان در کشور افزایش یافته است (کاظمی‌پور، ۱۴۰۱). کل ازدواج‌های ثبت‌شده در سال ۱۳۹۹ در استان خوزستان نیز ۳۹ هزار و ۵۶۳ نفر بوده که ۶۴ درصد آن بین گروه سنی ۱۰ تا ۲۴ سال هستند. در سال ۱۴۰۰، میانگین سن ازدواج در خوزستان، در مردان ۲۷/۳۷ و در زنان ۲۳/۴ بوده است^۲.

آنچه مهم است، این است که در بسیاری از استان‌هایی که سنت در کنار مدرنیته در حال زیست است، از جمله در بین مردم خوزستان، زندگی زن‌اشویی اهمیت فراوانی دارد. در گذشته ازدواج‌ها در استان خوزستان بیشتر حالت درون‌گروهی داشتند. در بندر امام خمینی تحت تأثیر مشکلات اقتصادی-اجتماعی و همچنین تغییر در نگرش جوانان که حاصل گذار از جامعه سنتی و ورود به مدرنیته بوده، میزان ازدواج نسبت به چند دهه اخیر کمتر شده است. این شهر به عنوان بزرگ‌ترین منطقه ویژه اقتصادی بندری کشور، با ویژگی‌هایی نظیر بافت کارگری، مهاجرت‌پذیری بالا و تنوع قومی (عرب، لر، بختیاری، فارس)، بستر مناسبی را برای مطالعه تغییر معانی ازدواج در بافت محلی فراهم

¹ <https://isatismohajerat.com>.

² <https://amar.org.ir/statistical-information/catid/3518/types/2>.

احساس مکمل بودن نیز ضروری است.

مدرنیزاسیون^۳: ویلیام گود دگرگونی و تحولات خانواده را نتیجه اجتناب‌ناپذیر تغییرات ساختاری و ایدئولوژیکی می‌داند. او دریافت که مدرنیزاسیون در سطوح اجتماعی و فردی، بر زمان ازدواج تأثیر می‌گذارد. در جریان این نوسازی، خانواده محوری تبدیل به فرد محوری شده است و بسیاری از کارکردهای قدیم خانواده به نهادها و سازمان‌ها واگذار گردیده‌است (Goode, 1963: 67). این مفهوم گذار از الگوهای سنتی به مدرن را در بندر امام خمینی تبیین می‌کند. افزایش سواد دختران، تمایل به اشتغال، افزایش سن ازدواج، کاهش کنترل خانواده‌ها بر انتخاب همسر و افزایش مجرد قطعی، همگی نشانه‌هایی از این گذار هستند. همچنین مدرنیزاسیون به ما کمک می‌کند تا تأثیر «مصرف رسانه‌ای»، «فردگرایی» و «عقلانی‌شدن انتخاب‌ها» را بر نگرش دختران به ازدواج تحلیل کنیم.

پنج مفهوم یادشده در یک زنجیره تحلیلی به هم مرتبط می‌شوند. مدرنیزاسیون به‌عنوان بستر کلان، تغییرات ساختاری و فرهنگی را رقم می‌زند. در این بستر، وجدان جمعی (فشار هنجاری سنتی) تضعیف می‌شود و همسان‌همسری (موانع طبقاتی) به شکلی جدید بازتولید می‌گردد. هم‌زمان، طرحواره‌های فردی که حاصل تجربیات زیسته از شکست‌های دیگران است، نقش پررنگ‌تری در تصمیم‌گیری پیدا می‌کنند و باعث ایجاد «تمایل همراه با هراس» نسبت به ازدواج می‌شوند. در نهایت، نیازهای مکمل توضیح می‌دهند که چرا برخی ازدواج‌ها با وجود همه موانع، شکل می‌گیرند. این مفاهیم در بخش بحث مقاله، برای تفسیر یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها به‌کارگرفته شده‌اند.

پیشینه پژوهش

در ارتباط با موضوع ازدواج، پژوهش‌های بسیاری در داخل و خارج از کشور انجام شده است. در هر یک از این پژوهش‌ها، بعدی خاص مورد توجه قرار گرفته است. برای مثال عوامل مؤثر بر ازدواج، بالا رفتن سن ازدواج، ملاک‌های انتخاب همسر، رابطه نوع شخصیت با انتخاب همسر، پیش‌نیازهای ازدواج و برنامه‌های آموزشی قبل از ازدواج مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در ادامه، مهم‌ترین تحقیقاتی که ارتباط نزدیکی از لحاظ محتوا با موضوع حاضر دارند، به‌صورت تحلیلی و انتقادی مرور می‌شوند. دسته‌بندی پژوهش‌های پیشین: بررسی مطالعات انجام‌شده، نشان می‌دهد که این پژوهش‌ها را می‌توان در سه دسته اصلی جای داد: (الف) پژوهش‌هایی که بر عوامل اقتصادی و جمعیت‌شناختی ازدواج تأکید داشته‌اند؛ (ب) پژوهش‌هایی که عوامل فرهنگی-اجتماعی و

وجدان جمعی: وجدان جمعی، مجموعه‌ای از احساسات و باورهای مشترک است که در یک جامعه وجود دارند و رفتار افراد را هدایت می‌کند (دورکیم، ۱۳۸۱: ۳۷). این مفهوم به ما کمک می‌کند فشار هنجاری برای ازدواج در بندر امام خمینی را درک کنیم. پرسش این است که آیا دختران این شهر هنوز ازدواج را به‌عنوان یک «تکلیف اجتماعی» و «پاسخ مثبت به عرف و دین» تعریف می‌کنند؟ و در شرایط گذار از سنت به مدرنیته، تضعیف وجدان جمعی چگونه به «هراس از ازدواج» و «بدبینی» دامن می‌زند؟

همسان‌همسری^۱: بر اساس این مفهوم، هر فردی آزاد است با هرکس ازدواج کند، اما انتخاب همسر کاملاً اختیاری نیست؛ افراد تمایل دارند همسری را برگزینند که بیشترین تشابه را از لحاظ ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی با آنها داشته باشد (Kerckhoff & Davis, 1962). این مفهوم موانع طبقاتی، تحصیلی و فرهنگی ازدواج را برای دختران بندر امام خمینی تبیین می‌کند. شروط سنگین خانواده‌ها برای خواستگار (مهریه، هزینه مراسم، وضعیت شغلی) در واقع بازتابی از تلاش برای حفظ همسانی اجتماعی در ازدواج است. وقتی این همسانی به‌دلیل شرایط اقتصادی و اجتماعی ممکن نباشد، ازدواج به تأخیر می‌افتد یا منتهی می‌شود.

طرحواره: مجموعه یکپارچه و سازمان‌یافته‌ای از اطلاعات و تجربیات در حافظه فرد، طرحواره‌های ما را شکل می‌دهند. طرحواره‌ها مانند الگویی هستند که معیار و ابزاری برای فهم محیط پیرامون و اطلاعات جدید فراهم می‌کنند (Rumelhart, 1980: 34). این مفهوم دوگانگی نگرش دختران بندر امام خمینی را تبیین می‌کند. دخترانی که تجربه مستقیم یا غیرمستقیم (از طریق خانواده، دوستان یا رسانه) از طلاق، خیانت یا خشونت داشته‌اند، طرحواره‌های منفی از ازدواج در ذهنشان شکل می‌گیرد. این طرحواره‌ها باعث می‌شوند علی‌رغم تمایل به ازدواج، از آن هراس داشته باشند.

نیازهای مکمل: این مفهوم که وینچ^۲ مطرح کرده، بیان می‌کند که در امر همسرگزینی، الگوی احتیاجات هر همسر، مکمل الگوی احتیاجات همسر دیگر است و مشابه آن نیست. بی‌شبهاتی و ناهمسانی از صفات تکمیل‌کننده است که باعث وصلت افراد با یکدیگر می‌شود (Winch, 1958: 17). این مفهوم به ما کمک می‌کند تا تسهیل‌کننده‌های ازدواج را بهتر درک کنیم. از دید دختران بندر امام خمینی، عواملی مانند «داشتن شریک خوب»، «تکمیل شدن عاطفی» و «ارضای نیازهای متقابل» در کنار تشابهات فرهنگی، نقش مهمی در تصمیم به ازدواج دارند. به عبارت دیگر، صرف تشابه کافی نیست؛ بلکه

¹ Matrimonial Match

² Complementary Needs of Robert Winch

³ Modernization by William Goode

در اسپانیا مهم‌ترین ملاک‌های انتخاب همسر، اخلاق نیکو، قابل اعتماد بودن، ثبات عاطفی، بلوغ و عشق است و کم‌اهمیت‌ترین ملاک‌ها را تشابه مذهبی، سیاسی و عفت دانستند (محمدی و همکاران، ۱۳۹۶). **پراکاش^۵** (۲۰۱۴) در هند نشان داد که معیارهای ازدواج جوانان در حال تغییر است و والدین دخالت کمتری در فرایند انتخاب همسر دارند. **اینديرا و ابرول^۶** (۲۰۲۱) نیز در مطالعه خود در هند به این نتیجه رسیدند که جوانان ازدواج را یک امر شخصی می‌دانند که خود باید برای آن تصمیم بگیرند. **گوندوغدو و همکاران^۷** (۲۰۲۲) مزایای ازدواج دیر هنگام (فرصت‌های شغلی و تحصیلی، رشد شخصیت، سلامت روان) و معایب آن (اختلاف نظر بین همسران، باروری خطرناک) را برشمردند. تحلیل شباهت‌ها، تفاوت‌ها و تناقض‌ها: مرور پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که علیرغم تنوع موضوعی، چند الگوی تکراری قابل تشخیص است. نخست، اغلب پژوهش‌های داخلی و بین‌المللی بر عوامل بیرونی و قابل اندازه‌گیری (اقتصادی، جمعیت‌شناختی، تحصیلی) تأکید داشته‌اند و کمتر به معانی ذهنی و تفسیرهای خود کنشگران توجه کرده‌اند. دوم، پژوهش‌هایی که به نگرش و دیدگاه افراد پرداخته‌اند، اغلب با روش کمی و پیمایشی انجام شده و از عمق لازم برای فهم تجربه زیسته برخوردار نیستند. سوم، درحالی که بسیاری از پژوهش‌ها (مانند باقری و همکاران، ۱۳۹۸) بر موانع و محدودیت‌های ازدواج تأکید دارند، پژوهش‌های دیگر (مانند قیاسی و باقری، ۱۴۰۰) اغلب بر جنبه‌های مثبت و تسهیل‌کننده متمرکز بوده‌اند. این تناقض ظاهری نشان می‌دهد که نگرش به ازدواج یک پدیده یک‌سویه نیست و نمی‌توان آن را صرفاً مثبت یا منفی دانست؛ بلکه نیازمند فهمی کیفی و چندلایه است. چهارم، در سطح بین‌المللی، پژوهش‌هایی مانند **پراکاش (۲۰۱۴)** و **اینديرا و ابرول (۲۰۲۱)** به تغییر معیارهای ازدواج و فردی شدن انتخاب همسر اشاره کرده‌اند؛ اما در ایران این تحولات کمتر در بسترهای محلی خاص (مانند مناطق بندری و کارگری) مورد مطالعه قرار گرفته است.

خلا پژوهشی و ضرورت مطالعه حاضر: بررسی تحقیقات پیشین نشان می‌دهد که مطالعات اندکی در رابطه با دلالت‌های معنایی ازدواج (یعنی معانی ذهنی، برداشت‌ها و برساخت‌های فرهنگی دختران از ازدواج) صورت گرفته است. در بسیاری از تحقیقات، عوامل بیرونی (اقتصادی، جمعیت‌شناختی و ساختاری) به‌عنوان عوامل مؤثر بر ازدواج در نظر گرفته شده‌اند و تجربه زیسته، تعاریف ذهنی و تفسیرهای خود

نگرش‌ها را بررسی کرده‌اند؛ (ج) پژوهش‌هایی که به کیفیت زناشویی و پایداری ازدواج پرداخته‌اند. آنچه در هر سه دسته مشترک است، غلبه رویکرد کمی و غفلت از معانی ذهنی و تجربه زیسته خود کنشگران از پدیده ازدواج می‌باشد.

پژوهش‌های داخلی: در ایران، بخش قابل توجهی از مطالعات انجام‌شده بر عوامل ساختاری و جمعیت‌شناختی متمرکز بوده‌اند. **غلامعلینی و همکاران (۱۳۹۴)** نشان دادند که سطح درآمد بالا و شغل مناسب برای همسر، در زنان از اهمیت بیشتری نسبت به مردان برخوردار است. **خجسته‌مهر و همکاران (۱۳۹۵)** عوامل متعددی از جمله عوامل فرهنگی-اجتماعی، فشارهای ازدواج، دخالت والدین، انتقال بین‌نسلی و عوامل اقتصادی را در شکل‌گیری نگرش به ازدواج مؤثر دانستند. **باقری و همکاران (۱۳۹۸)** بر نقش خاطرات منفی، ترس از طلاق، اعتمادناپذیری مردان، محدودیت‌های شغلی و فشارهای اجتماعی بر تأخیر ازدواج تأکید کردند. درمقابل، گروهی دیگر از پژوهشگران به ابعاد مثبت و معنایی ازدواج پرداخته‌اند. **کلدی و غفورپان قالیباف (۱۳۸۷)** تفاوت‌های جنسیتی در اهمیت‌دادن به معیارهای اجتماعی، مذهبی و اقتصادی را نشان دادند. **محمدی و همکاران (۱۳۹۶)** به این نتیجه رسیدند که زوج‌هایی با ارتباط بیشتر و توجه به ویژگی‌های شخصیتی، ارزش‌ها و فرهنگ یکسان، احساس خوشبختی بیشتری می‌کنند. **قیاسی و باقری (۱۴۰۰)** و **کلاته ساداتی و جیریایی (۱۴۰۰)** هر دو به نگرش مثبت نمونه‌های تحقیق نسبت به پدیده ازدواج اشاره کرده‌اند؛ هرچند این مطالعات نیز اغلب با رویکرد کمی انجام شده و کمتر به «چگونگی» و «چرایی» این نگرش‌ها پرداخته‌اند.

پژوهش‌های خارجی: در سطح بین‌المللی نیز پژوهش‌ها اغلب بر عوامل تعیین‌کننده ازدواج و کیفیت زناشویی متمرکز بوده‌اند. **فنل^۱ (۱۹۹۳)** در مطالعه خود در آمریکا، عواملی مانند توانایی عفو و گذشت، احترام، همدلی، تعهد، حمایت متقابل و ارزش‌های مذهبی را بر پایداری ازدواج مؤثر دانست. **آلندورف^۲ (۲۰۱۲)** در نیپال نشان داد که جنسیت، تحصیلات، انتخاب همسر و مدت زمان ازدواج، مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده کیفیت زناشویی هستند. **قندیل و همکاران^۳ (۲۰۱۲)** در مصر به تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر تأخیر ازدواج اشاره کردند. **فومرو و دی میگوئل^۴** در سال ۲۰۱۴ گزارش کردند که

^۱ Fenell^۲ Allendorf^۳ Qandil et al.^۴ Fomero & Di Miguel^۵ Prakash^۶ Indira & Abrol^۷ Gündoğdu et al.

معنی دار، واحدهای مرتبط با موضوع انتخاب شد. به عنوان مثال ازدواج یعنی پیوند، آرامش، خیانت و... یعنی در اینجا چندین واحد معنادار استخراج گردید. ۳) معنای هر یک از عبارات‌های مهم توضیح داده شد. این مرحله به فرمول‌بندی معنایی موسوم است. در این مرحله سعی شد تا توصیف داده شده به این واحدهای معنایی، برگرفته از خود متن باشد. پس از اتمام کدگذاری کامل متن، کدهای تکراری حذف و با تشکیل دسته‌بندی جدید، معانی مشترک استخراج شد. به عنوان مثال در قسمت فرمول‌بندی و براساس معنای پدیدارشناختی، دوگانگی مثبت/منفی در تعریف ازدواج استخراج شد. ۴) دسته‌بندی معانی فرمول‌بندی شده انجام گرفت و معانی و مضامین مشترک در دسته‌بندی‌های متفاوت، طبقه‌بندی شدند. سپس برای هر طبقه یک عنوان خاص داده شد که به اصطلاح مضمون‌های فرعی یا تفسیری نامیده می‌شوند. ۵) مضمون‌های فرعی یا تفسیری مورد جمع‌بندی قرار گرفت. در حقیقت مضمون‌های فرعی یا تفسیری در ارتباط با هم و کنار هم قرار گرفتند. ۶) پس از جمع‌بندی مضمون‌های فرعی یا تفسیری، مضمون‌های اصلی مورد تبیین قرار گرفت. این تبیین‌ها جهت شکل‌گیری مدل مورد استفاده قرار می‌گیرد. این تبیین باید واضح و بدون ابهام باشد تا مطالعه‌کننده پژوهش درک کند که مشارکت‌کنندگان چه چیزی را تجربه و این تجربه چگونه بدست آمده است (Colaizzi, 1978:7). جهت اعتباریابی یافته‌های استخراج‌شده، از بازگشت و اعتبار سنجی استفاده شد و کدگذاری به‌دست آمده همراه با نقل قول مشارکت‌کنندگان در اختیار تعدادی از مشارکت‌کنندگان و صاحب‌نظران قرار گرفت.

یکی از مفاهیم مهم در تحلیل پدیدارشناختی، «اپوخه» یا تعلیق قضاوت‌های پیشین است. اپوخه از طریق چند اقدام عملی توسط محقق اجرا شد: ثبت پیش‌فرض‌های شخصی مانند «ازدواج فامیلی امن‌تر است» در دفترچه پدیدارشناختی؛ جلوگیری از تحمیل معنا در مصاحبه با استفاده از سؤالات باز و خنثی به‌جای سؤالات جهت‌دار و تأییدی؛ نوشتن یادداشت‌های بازاندیشانه پس از هر مصاحبه درباره احساسات، تأملات و برداشت‌های اولیه خود؛ و در نهایت بازبینی یافته‌ها توسط چند شرکت‌کننده که اکثراً تأیید کردند که پیش‌فرض «ازدواج فامیلی امن‌تر است» با تجربه زیسته آن‌ها همخوانی ندارد. براین اساس تجربه ناب نمونه‌ها در این ارتباط مدنظر قرار گرفت.

در خصوص اعتبار و قابلیت تصدیق، علاوه بر رجوع دوباره به مشارکت‌کنندگان، از تکنیک ممیزی یعنی داده‌ها توسط دو تحلیل‌گر و استاد خبره در حوزه روش تحقیق کیفی، تحلیل شدند تا تأثیر برداشت‌ها و سوگیری‌های شخصی به حداقل برسد.

افراد درباره ازدواج -به‌ویژه از منظر دختران- کمتر مورد توجه قرار گرفته است. به عبارت دیگر، در اغلب این تحقیقات، ازدواج به عنوان متغیری وابسته در مدل‌های کمی بررسی شده است تا پدیده‌ای معنایی و تفسیری در بستر فرهنگی مشخص. این خلأ به‌ویژه در شهر بندر امام خمینی که دارای ویژگی‌های اقتصادی-اجتماعی منحصربه‌فرد (منطقه ویژه اقتصادی، بافت کارگری، مهاجرت‌پذیری بالا و تنوع قومی) است، بیشتر احساس می‌شود. تا آنجا که نویسندگان آگاه‌اند، هیچ تحقیقی در رابطه با درک و تفسیر ازدواج از دید دختران مجرد در این شهر انجام نشده است. بنابراین پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و پدیدارشناختی، سعی کرد این خلأ را پر کند و با تمرکز بر تجربه زیسته دختران مجرد بندر امام خمینی، به فهم عمیق‌تری از دلالت‌های معنایی ازدواج دست یافت.

روش پژوهش و داده‌ها

پژوهش حاضر براساس پارادایم کیفی و به‌طور خاص رویکرد پدیدارشناسی انجام شده است. دلیل انتخاب روش پدیدارشناسی این است که هدف اصلی پژوهش، فهم «تجربه زیسته» دختران از پدیده ازدواج و دلالت‌های معنایی آن می‌باشد. درحالی‌که روش‌هایی مانند نظریه زمینه‌ای بیشتر به دنبال کشف نظریه از دل داده‌ها هستند و تحلیل مضمون بیشتر به شناسایی الگوهای تکراری در متن می‌پردازد، پدیدارشناسی به‌طور خاص بر «چگونگی تجربه کردن یک پدیده» توسط کنشگران متمرکز است و می‌کوشد ساختارهای اساسی آن تجربه را بدون پیش‌داوری توصیف کند. از آنجا که سؤال اصلی پژوهش به «درک و تفسیر دختران از ازدواج» مربوط می‌شود و نه کشف نظریه یا صرفاً شناسایی مضامین، روش پدیدارشناسی توصیفی مناسب‌ترین گزینه برای دستیابی به این هدف بوده است.

جامعه هدف این پژوهش دختران در سن ازدواج بندر امام خمینی بودند و بر مبنای نمونه‌گیری هدفمند و براساس ملاک اشباع داده‌ها، تعداد ۱۷ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. همچنین ابزار گردآوری داده‌ها، مصاحبه عمیق بود. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها، براساس رویکرد کلایزی^۱ می‌باشد؛ به این صورت که: ۱) مصاحبه‌ها نوشته شد و متون و عبارات اصلی استخراج شده و چندین بار مورد بازخوانی قرار گرفت. به عنوان مثال ازدواج یعنی پیوند قوی. ۲) متون و عبارات نوشته شده از مصاحبه‌ها به واحدهای معنی‌دار تقسیم شد. این واحدهای معنی‌دار در حقیقت قسمت‌هایی از متن بودند که به خودی خود معنایی را منتقل می‌کردند که می‌توانست برای مثال یک کلمه یا حتی مجموعه‌ای از جملات باشد. پس از تفکیک واحدهای

¹ Colaizzi

جدول ۱. مشخصات نمونه‌های تحقیق

Table 1. Research samples' characteristics

ردیف	نام مستعار	سن	میزان تحصیلات	شغل
۱	الهام	۲۶	لیسانس	آرایشگر
۲	لیلا	۲۵	لیسانس	وکیل
۳	فیروزه	۲۵	کارشناسی ارشد	دانشجو
۴	سحر	۳۶	سیکل	خانه‌دار
۵	غزال	۲۷	لیسانس	پروژه دانشجویی
۶	نیکو	۳۱	لیسانس	خانه‌دار
۷	مهشید	۲۲	لیسانس	دانشجو
۸	الهه	۲۵	دیپلم	فروشنده
۹	شیرین	۴۲	اول راهنمایی	خانه‌دار
۱۰	زهره	۲۶	دیپلم	فروشنده
۱۱	نرگس	۲۰	دیپلم	آرایشگر
۱۲	وفا	۲۷	دیپلم	فروشنده
۱۳	ندا	۳۳	دکتر	دانشجو
۱۴	فریده	۲۴	لیسانس	معلم
۱۵	فاطمیما	۲۶	کارشناسی ارشد	دانشجو
۱۶	آرزو	۲۶	دیپلم	خیاط
۱۷	اسما	۳۰	لیسانس	آرایشگر

یافته‌ها

سؤال اول: دختران مجرد بندر امام خمینی، چه درک و تفسیری از ازدواج دارند؟

در ارتباط با سؤال اول پژوهش یعنی دختران بندر امام خمینی چه درک و تفسیری از مقوله ازدواج دارند؟ براساس صحبت‌های دختران مجرد، ۵ مقوله اصلی «ازدواج به مثابه عامل پیوند اجتماعی»، «کارکرد ارضاء نیاز»، «ازدواج هدفمند»، «ازدواج به مثابه پاسخ مثبت به عرف و دین» و «بدبینی نسبت به ازدواج» به شرح جدول ۲ استخراج گردید. آنچه در این یافته‌ها برجسته است، دوگانگی همزمان میل و ترس از ازدواج می‌باشد. در ادامه این مقولات تشریح خواهد شد. پیش از تشریح مضامین پنج‌گانه، باید به یافته‌ای اشاره کرد که در تمام مصاحبه‌ها به صورت یک تناقض معنایی عمیق خود را نشان می‌داد. مشارکت‌کنندگان تقریباً به طور همزمان هم ازدواج را یک نیاز و آرزو توصیف می‌کردند و هم از آن ابراز وحشت داشتند. این دوگانگی را می‌توان «وضعیت مرزی معنایی» نامید؛ وضعیتی که در آن دختران میان دو قطب «تمایل به پیوند» و «هراس از شکست» گیر افتاده‌اند. این تناقض معنایی، محوری‌ترین یافته پژوهش حاضر است که در ادامه و در لابه‌لای مضامین پنج‌گانه نیز قابل پیگیری می‌باشد.

ازدواج به مثابه عامل پیوند اجتماعی: یکی از مقولاتی که در تحقیق حاضر بعد اجتماعی ازدواج را نمایان می‌کند، ازدواج به مثابه عامل پیوند

اجتماعی است. به عبارتی دیگر ازدواج می‌تواند شبکه منسجم از وابستگی‌ها را در یک دنیای اجتماعی کوچک شکل دهد. از نظر دختران، ازدواج می‌تواند عاملی برای افزایش تعامل، ارتباطات و همچنین کانون حمایت باشد و وابستگی و تعلق افراد را به شبکه خویشاوندی بیشتر کند. این دلبستگی و تعلق باعث بیشتر شدن روابط و تعاملات و یکی شدن اهداف شده و عاملی برای استحکام روابط خانوادگی نیز می‌باشد. براین اساس شاید بتوان ازدواج را یک سرمایه اجتماعی نیز تلقی کرد. در سطح تحلیلی، مفاهیمی مانند «پیوند قوی»، «پیشرفت در کنار هم»، «همکاری و تعامل»، «نیاز به هم‌راز» و «داشتن حامی» که در کدهای اولیه خام بودند، در سطح انتزاع بالاتری مفهوم سرمایه اجتماعی را تداعی می‌کنند؛ یعنی ازدواج به مثابه منبعی برای ایجاد اعتماد، همکاری و حمایت متقابل.

مشارکت‌کننده شماره ۲، لیلا ۲۵ ساله، در این ارتباط می‌گوید: «ازدواج یک نوع پیوند بین زن و مرده که باهم متعهد می‌شن یک زمانی از زندگی را باهم باشن و باهم زندگی کنن و این زمان بستگی داره به نوع و میزان رضایت و تفاهم زوجین از زندگی زناشویی که موقت و یا دائم باشه تا بتواند در آینده و در حال و همیشه باهم رابطه خوبی داشته باشن. آدم‌ها ذاتاً نیاز به همدارن، نیاز دارن همیشه یکی کنارشون باشه، به همدیگه عشق و محبت بدن و حامی داشته باشن.»

مشارکت‌کننده شماره ۵، غزال ۲۷ ساله در این باره می‌گوید:

«ازدواج یعنی پیوند دو نفر، پیوند دو خانواده، پیوند دو فرهنگ.»

جدول ۲. فرایند شکل‌گیری مقولات درک و فهم ازدواج

Table 2. The process of forming categories of perception and understanding of marriage

ردیف	کداولیه / مفهوم	مضامین فرعی	مضامین اصلی
۱	پیوند قوی		
۲	پیشرفت در کنار هم	به‌مثابه بستر تعامل و	
۳	همکاری و تعامل	همزیستی	
۴	نیاز به زندگی جمعی		
۵	نیاز به هم‌راز		
۶	به‌مثابه تکامل فرد		ازدواج به‌مثابه عامل
۷	یکی شدن هدف	به‌مثابه عامل همگرایی	پیوند اجتماعی
۸	تفاهم بین دو نفر		
۹	زیر یک سقف بودن		
۱۰	داشتن حامی		
۱۱	همراه بودن دو نفر با یکدیگر	به‌مثابه کانون حمایت	
۱۲	خروج از تنهایی		
۱۳	تشکیل خانواده		
۱۴	تعهد به زندگی مشترک	عامل تشکیل خانواده	
۱۵	نیاز فطری به همدم داشتن		
۱۶	تولید مثل / فرزندآوری		
۱۷	راهی برای افزایش جمعیت	عامل افزایش نسل	
۱۸	تجدید نسل		
۱۹	آرامش		ازدواج به‌مثابه نیاز
۲۰	رابطه‌ای روحی-عاطفی	به‌مثابه کانون عاطفه	بنیادین
۲۱	رسیدن به آرامش و آسایش		
۲۲	نیاز به عشق و محبت		
۲۳	به‌مثابه یک نیاز	ارضای نیاز جنسی	
۲۴	تامین نیاز جنسی		
۲۵	مستقل شدن		
۲۶	رسیدن به آزادی	عامل استقلال	
۲۷	ایجابی بودن ازدواج به شرط تحقیق		
۲۸	ایجابی بودن ازدواج به شرط انتخاب درست	تحقیق پیشینی	ازدواج هدفمند
۲۹	ایجابی بودن ازدواج به شرط داشتن اطلاعات		
۳۰	ایجابی بودن ازدواج به شرط داشتن شریک خوب	داشتن شریک خوب	
۳۱	یک رسم جهانی		
۳۲	تشکیل خانواده براساس قانون و شرع	به‌مثابه رسم اجتماعی	
۳۳	عمل به رسم		
۳۴	تکمیل دین		
۳۵	حکم دین	به‌مثابه پاسخ مثبت به	به‌مثابه پاسخ مثبت به
۳۶	اجرای سنت ائمه	دین	عرف و دین
۳۷	پدیده واجب		
۳۸	روال عادی زندگی		
۳۹	جزو مراحل زندگی	روال عادی زندگی	
۴۰	به‌مثابه یک انتخاب		
۴۱	ترس از ازدواج	وحشت از زدواج	
۴۲	وحشتناک دیدن ازدواج		بدبینی نسبت به ازدواج
۴۳	تفاوت ظاهر و باطن ازدواج		
۴۴	معامله دو فرد در زندگی مشترک	ازدواج به‌مثابه معامله	

ازدواج به مثابه پاسخ مثبت به عرف و دین: این مقوله از مقولات فرعی «به مثابه رسمی اجتماعی»، «به مثابه پاسخ مثبت به دین»، «روال عادی زندگی» استخراج شده است. دختران ازدواج را یک رسم می دانند که از دیرباز در بین افراد وجود داشته است و آن را جزء روال زندگی به شمار می آورند که عمل کردن به این رسم و آیین را مطابق با حکم دین می دانند. در سطح تحلیلی، این یافته بیانگر بقای وجدان جمعی سنتی (به مفهوم دورکیمی) است؛ یعنی ازدواج همچنان به عنوان یک فشار هنجاری درونی شده عمل می کند.

مشارکت کننده شماره ۸، الهه ۲۵ ساله، در این باره می گوید: «چون دین می گه که اگه انسان ازدواج نکنه هیچ وقت دینش کامل نمی شه. و یا مشارکت کننده شماره ۱۲، وفا ۲۷ ساله در این باره می گوید: «ازدواج یعنی کامل کردن دین و سنتی که خدا گذاشته. ازدواج یعنی اینکه بتونی به خانواده تشکیل بدی.»

بدبینی نسبت به ازدواج: این مقوله از مقولات فرعی «وحشت از ازدواج»، «ازدواج به مثابه معامله» استخراج شده است. به گفته «گاتمن» ترس و بدبینی نسبت به ازدواج، باعث می شود تا افراد نتوانند به این مقوله با دید مثبت و حس خوب نگاه کنند؛ این امر ناشی از تجربیات منفی در خانواده و اطرافیان است (رستمی و همکاران، ۱۳۹۸). به بیان دختران، محیط، آسیب های دوران کودکی و حتی نوع تربیت خانوادگی باعث می شود که مرد و یا زن خیانت کنند و یا حتی ازدواج را نوعی معامله به شمار آورند. درواقع افرادی که در خانواده هایی رشد یافتند که والدین شان ناراضی بودند، همیشه با یکدیگر نزاع داشتند و یا حتی خشونت خانگی را تجربه کرده اند، ممکن است در بزرگسالی، زمانی که وارد زندگی مشترک می شوند، تعهد را زیر پا گذارند و خیانت کنند. بنابراین دختران با مشاهده این موارد، ازدواج را امری ترسناک و نوعی معامله بین افراد به شمار می آورند. در سطح تحلیل، این یافته را می توان نتیجه طحرواره های منفی دانست که حاصل تجربه مستقیم یا غیرمستقیم (از طریق خانواده، دوستان و رسانه) از طلاق، خیانت و خشونت هستند.

مشارکت کننده شماره ۴، سحر ۳۶ ساله، در این باره می گوید: «ازدواج از دور قشنگ به نظر می رسه، اولش همه چی خوبه، گل و بلبله ولی بعد مدتی همه چی بهم می ریزه، اطرافیان که می بینم همه این شکلی، اول خوبن بعد باهم زیاد به مشکل می خورن، این باعث میشه که آدم با خودش بگه: چرا ازدواج کنم؟ بهتره مجرد بمونم.»

و یا مشارکت کننده شماره ۶، نیکو ۳۱ ساله، در این باره می گوید: «در اصل ازدواج به جور معامله س بین دو نفر و این تعریف اصلاً تعریف خوبی نیس؛ ولی آنچه که می بینیم و تجربه می کنیم جز این نیست. ببین کلاً افراد تو ازدواج معامله می کنن؛ این معامله تو تموم حیطه ها و ابعاد زندگی هست مثلاً محبت کنیم محبت می بینیم.»

ازدواج به مثابه نیاز بنیادین: این مقوله، از مقولات فرعی «عامل تشکیل خانواده»، «عامل افزایش نسل»، «کانون عاطفه»، «ارضا نیازهای جنسی»، «عامل استقلال» استخراج شده است. براساس صحبت های دختران، ازدواج پدیده ای است دارای کارکرد و معانی مختلفی در آن نهفته است. یعنی آنها کارکردهای مختلفی را برای ازدواج قائل هستند و ازدواج می تواند پاسخگوی یک یا چند نیاز اساسی در انسان باشد. در واقع ازدواج، علاوه بر پاسخگویی به نیازهای عاطفی و جنسی، نیازهای اجتماعی و اقتصادی را نیز می تواند، تنظیم کند. زندگی اجتماعی انسان و روابط پیچیده او با جهان پیرامون، ازدواج را در ارتباط متقابل با مولفه های اجتماعی، جمعیتی و اقتصادی قرار می دهد. در سطح تحلیلی، این یافته با نظریه نیازهای بنیادین قابل تفسیر است؛ ازدواج در اینجا نه یک انتخاب لوکس؛ بلکه پاسخ به نیازهایی چون تعلق، امنیت، عشق و خودشکوفایی تلقی می شود.

مشارکت کننده شماره ۷، مهشید ۲۲ ساله، در این باره می گوید: «فک کنم بیشتر افراد به این دلیل ازدواج می کنن که به خانواده داشته باشن و اون زندگی رو دوتایی اداره کنن.»

یا مشارکت کننده شماره ۱۴، فریده ۲۴ ساله، در این باره می گوید: «پسر و دختری که باهم زندگی می کنن خیلی همدیگه رو دوست دارن و کنار همدیگه به هم محبت می کنن و نیازهای عاطفی و جنسی خودشون رو برطرف می کنن و پیشرفت بچه هاشون می بینن و یک نفر از تنهایی در میاد و بتونه دو نفره یک زندگی رو بچرخونه و به صورت یک نفر و تنها نمی تونه زندگی کنه چون همه نیاز به همدوم و همراه دارن. اینکه یکی اونو تشویق کنه و لحظه هایی که داره اشتباه می کنه بهش گوشزد می کنه و چه بهتره که اون به نفر بهت نزدیک باشه و بدونی اون واقعا دلسوزانه حرفی که بهت می زنه واقعی هستش.»

ازدواج هدفمند: این مقوله از مقوله فرعی «تحقیق پیشینی» و «داشتن شریک خوب» استخراج شده است. دختران در پژوهش حاضر، ازدواج را امری ضروری و لازم به شمار می آورند؛ اما معتقدند که افراد باید زمانی برای ازدواج اقدام کنند که شعور کافی از ازدواج داشته باشند، شعور به معنی آمادگی و درک برای ازدواج است، در غیر این صورت آدم کل سرمایه های روانی و مادی خود را از دست خواهد داد و در نهایت احساس شکست خواهد کرد. در سطح تحلیلی، این یافته بیانگر گذار از ازدواج سنتی (تحت فشار خانواده) به ازدواج مدرن (انتخاب فردی و عقلانی) است.

مشارکت کننده شماره ۱، الهام ۲۶ ساله، در این باره می گوید: «آدم باید خیلی تحقیق کنه و بدونه اون فرد مورد نظرش هست یا نیست. الکی وارد به زندگی دو نفره نشه که آخرش هیچ و پوچ بشه.» و یا مشارکت کننده شماره ۱۷، اسما ۳۰ ساله، در این باره می گوید:

«ازدواج خوبه به شرطی که اونی که بهش جواب مثبت می دی آدم خوب و درستی باشه.»

و نظارت خانواده‌ها»، «سخت‌گیری خانواده‌ها»، «مشروعیت اجتماعی مجردی»، «ناکارآمدی آموزشی» استخراج شده است. این عوامل را می‌توان در سه سطح تحلیلی دسته‌بندی کرد: سطح کلان (ساختاری) شامل «اقتصاد نابسامان»، «موانع اشتغال»، «موانع مادی»، «چالش مسکن»؛ سطح میانی (نهادی و اجتماعی) شامل «کنترل و نظارت خانواده‌ها»، «سخت‌گیری خانواده‌ها»، «ناکارآمدی آموزشی»، «مشروعیت اجتماعی مجردی»، و سطح خرد (فردی-روان‌شناختی) شامل «هراس ناشی از افزایش طلاق»، «ازدواج به‌خاطر رهایی از فشارها».

سؤال دوم: محدودکننده‌ها و تسهیل‌کننده‌های ازدواج از دید دختران مجرد بندر امام خمینی کدامند؟

در ارتباط با این سؤال، یعنی محدودکننده‌ها و تسهیل‌کننده‌های ازدواج از دید دختران مجرد بندر امام خمینی چه عواملی هستند؟ براساس صحبت‌های دختران مجرد، دو مقوله اصلی «محدودکننده‌های ازدواج»، «تسهیل‌کننده‌های ازدواج» استخراج گردید. در ادامه این مقولات تشریح خواهد شد.

محدودکننده‌های ازدواج: این مقوله از مقولات فرعی «اقتصاد نابسامان»، «موانع اشتغال»، «موانع مادی»، «چالش مسکن»، «هراس ناشی از افزایش طلاق»، «ازدواج به‌خاطر رهایی از فشارها»، «کنترل

جدول ۳. فرایند شکل‌گیری مقولات محدودکننده‌ها و تسهیل‌کننده‌های ازدواج

Table 3. The process of forming the categories of constraints and facilitators of marriage

ردیف	کداولیه / مفهوم	مضامین فرعی	مضامین اصلی
۱	نابسامانی وضعیت اقتصادی	اقتصاد نابسامان	
۲	وضعیت بد اقتصادی		
۳	اقتصاد به‌عنوان عامل مسلط		
۴	فاصله طبقاتی		
۵	شکاف اهداف و ابزار		
۶	وضعیت شغلی	موانع اشتغال	
۷	نداشتن شغل		
۸	تأثیر اشتغال		
۹	موانع مادی	موانع مادی	
۱۰	درآمد		
۱۱	تأثیر وضعیت بد مالی		
۱۲	گرانی		
۱۳	نقش پول در نگرش	چالش مسکن	
۱۴	نداشتن مسکن		
۱۵	داشتن مسکن		
۱۶	افزایش مسائل اجتماعی	هراس ناشی از افزایش طلاق	محدودکننده‌های ازدواج
۱۷	افزایش میزان خیانت		
۱۸	افزایش طلاق در جامعه		
۱۹	عدم پابندی به ازدواج		
۲۰	رصد اوضاع جامعه	ازدواج بخاطر رهایی از فشارها	
۲۱	حرف و حدیث دیگران		
۲۲	فرار از مشکلات مجردی		
۲۳	عدم توجه به مقوله دوست داشتن	کنترل و نظارت خانواده‌ها	
۲۴	سخت‌گیری خانواده‌ها		
۲۵	دخالت خانواده‌ها در تصمیم‌گیری		
۲۶	عدم وجود حمایت خانوادگی		
۲۷	تابو بودن صحبت از ازدواج در خانواده سنتی	سخت‌گیری خانواده‌ها	
۲۸	تأثیر خانواده بر نگرش		
۲۹	نقش خانواده		
۳۰	توقعات بالای خانواده‌ها		
۳۱	تربیت خانوادگی	مشروعیت اجتماعی مجردی	
۳۲	عصای دست بودن فرزندان		
۳۳	بی‌تفاوت بودن والدین نسبت به مجردی		
۳۴	بی‌تفاوتی دیگران نسبت به مجرد بودن		

ردیف	کداولیه / مفهوم	مضامین فرعی	مضامین اصلی
۳۵	ضعف آموزش در خانواده	ناکارآمدی آموزشی	
۳۶	ضعف آگاه‌سازی مدارس		
۳۷	ناآگاهی در مقوله ازدواج		
۳۸	ازدواج آسان و بدون شناخت		
۳۹	حمایت دولت از ازدواج جوانان	مدیریت دولت	
۴۰	تأمین مسکن برای جوانان		
۴۱	تأمین شغل از طرف دولت		
۴۲	مشاهده زندگی دیگران	رصد زندگی دیگران	
۴۳	صحبت با دیگران		
۴۴	کسب شناخت از تجربیات دیگران		
۴۵	مشاهده رضایت و عدم رضایت اطرافیان از زندگی مشترک		
۴۶	تجربیات اقوام		
۴۷	ارتباط با زنان متأهل		
۴۸	رصد ازدواج‌های موفق		
۴۹	تعاملات اجتماعی		
۵۰	مشاهده زندگی دوستان		
۵۱	تأثیر دوستان		
۵۲	از دست دادن دوستان صمیمی در طی زمان و نیاز به همدم جدید	تأثیر دوستان	
۵۳	مشاهده زندگی سلبریتی‌ها		
۵۴	تأثیر فضای مجازی		
۵۵	کسب آگاهی از وسایل ارتباط جمعی		
۵۶	تأثیر اینستاگرام	مصرف رسانه‌ای	
۵۷	آپدیت شدن خانواده‌ها		
۵۸	کسب آگاهی توسط خانواده	غلبه نوگرایی در خانواده‌ها	
۵۹	تأثیر دانشگاه		
۶۰	مطالعه زیاد	مصرف فرهنگی	
۶۱	خودشناسی		
۶۲	درک متقابل	ارضای نیازهای شخصی	
۶۳	مسئولیت‌پذیری افراد		
۶۴	دستیابی به استقلال		
۶۵	پرکردن اوقات فراغت		
۶۶	بلوغ فکری	ترجیح عقلانیت بر عاطفه	
۶۷	گذر زمان		
۶۸	تأثیر سن روی نگرش		
۶۹	عمل به حکم دین	باورهای دینی	
۷۰	پاسخ به دعوت خداوند		

جامعه، با راه‌ها و وسایل مورد نیاز در جهت نیل به آن هماهنگ نیست؛ چنین گسستی میان اهداف ازدواج (تشکیل خانواده) و راه‌های نیل به آن (مسکن، درآمد و...)، جامعه را دچار بی‌سامانی می‌کند. از نظر دختران هراس و دوری آنان از ازدواج ناشی از تجربه ناموفق دیگران، فشارها و کنترل‌های شدید خانوادگی، برخوردار نبودن از شغل، مسکن و عدم توان در تهیه لوازم و ضروریات زندگی است. تمامی این عوامل موجب سلب اعتماد دختران از ازدواج گردیده و موجب شده‌است که بسیاری از دختران به جای این که ازدواج را عاملی برای رشد اجتماعی

افزایش قراردادهای موقت و بی‌ثباتی شغلی از عوامل اصلی بیکاری جوانان در کشورهای در حال توسعه می‌باشند؛ هنگامی که جوانان به مداومت شغلی خویش اعتماد نداشته باشند و یا به شغل‌های قراردادی و یا پیمانی کوتاه مدت که اخیراً رواج یافته‌است، تکیه کنند، مطمئناً این تکیه‌گاه، تکیه‌گاه لرزانی خواهد بود که حس اعتماد به نفس جوانان را متزلزل خواهد کرد، جوانان بدون درآمد پایدار و مسکن، شرایط ازدواج را از دست می‌دهند و خانواده‌ها نیز با سخت‌گیری، این موانع را تشدید می‌کنند. پدیده اجتماعی ازدواج، یکی از اهداف تعیین شده

شدن، درک کردن، تأیید و حمایت از آنچه بود و آنچه هست، اشتیاقی به خانه و کاشانه و پشت و پناهی برای مقابله با تردیدها و اضطراب‌هایی که زندگی ایجاد می‌کند.

مشارکت‌کننده شماره ۵، غزال ۲۷ ساله در این باره می‌گوید:

«والا دوری نمی‌کنم از ازدواج خدا سر شاهده. چون احساس می‌کنم باید خیلی قشنگ باشه آدم کسی رو داشته باشه که لی لی به لالاش بزاره یا کنارش احساس آرامش کنه و پایه همه غم و شادیات باشه، از جهت دیگه فک می‌کنم این فرصتیه که خدا بهمون داد، میدونی یعنی چی؟ یعنی اینکه خدا می‌گه زندگیت دست من بود و همچنین زندگی واست ساختم، حالا اگر زندگیت دست تو بود چیکار می‌کردی؟ چطوری می‌ساختیش؟ دوست دارم از این فرصت استفاده کنم و یه زندگی خوب و در حد عالی بسازم.»

و یا مشارکت‌کننده شماره ۹، شیرین ۴۲ ساله در این باره می‌گوید:

«به این دلیل می‌خوام ازدواج کنم که یه زندگی رو تشکیل بدم و یا مستقل بشم. من دوس دارم ازدواج کنم چون یه شریک دائمی پیش خودت داری، زندگی مخصوص خودتو داری.»

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش، با عنوان «مطالعه دلالت‌های معنایی ازدواج (مورد مطالعه: دختران مجرد بندر امام خمینی)» انجام شد. در ادامه به بررسی نتایج و مقایسه آن با مطالعات قبلی و چارچوب مفهومی اشاره خواهد شد. آنچه در این بخش به‌عنوان مهم‌ترین دستاورد نظری مقاله باید مورد تأکید قرار گیرد، این است که اگرچه ازدواج هنوز برای دختران بندر امام خمینی مطلوبیت دارد؛ اما این مطلوبیت دیگر بدیهی و طبیعی تلقی نمی‌شود. به عبارت دیگر، ازدواج از یک «تکلیف قطعی» به یک «انتخاب مشروط» تبدیل شده‌است. دختران دیگر نمی‌گویند «باید ازدواج کرد» صرفاً به این دلیل که همه ازدواج می‌کنند یا دین دستور داده است؛ بلکه می‌گویند «اگر شرایط فراهم باشد و فرد مناسبی پیدا شود، ازدواج خوب است». این تغییر از «باید» به «اگر»، مهم‌ترین ظرفیت نظری این پژوهش است.

در ارتباط با سؤال اول، پژوهشگر با بررسی پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان، به پنج مضمون اصلی دست یافت، که شامل: ازدواج به‌مثابه عامل پیوند اجتماعی، کارکرد ارضاء نیاز، ازدواج هدفمند، به‌مثابه پاسخ مثبت به عرف و دین، و بدبینی نسبت به ازدواج، می‌شود. مضمون اصلی ازدواج به‌مثابه عامل پیوند اجتماعی، از مضمون‌های فرعی به‌مثابه عامل تعامل، به‌مثابه عامل ارتباط و به‌مثابه کانون حمایت تشکیل شده‌است و مضمون اصلی ازدواج به‌مثابه نیاز بنیادین، از مضمون‌های فرعی عامل تشکیل خانواده، عامل افزایش نسل، به‌مثابه کانون عاطفه، ارضای نیاز جنسی و عامل استقلال شکل یافته‌است؛ و

خود بدانند آن را سبب گرفتاری بیشتر خود تلقی کنند. مشارکت‌کننده شماره ۴، سحر ۳۶ ساله در این باره می‌گوید:

«راستش خیلی در دورهمی اطرافیان از خیانت می‌شنوم، این ترس منو از ازدواج بیشتر کرده، می‌گم نکنه منم ازدواج کنم و خیانت بشه بهم، از جهت دیگه سخت‌گیری خانواده‌ها خیلی تأثیر گذاره. مثلاً ممکنه من چیزی بخوام که خانواده‌ام مخالف اون باشن. مثلاً همین نامزدی، خانواده من مخالف دوران نامزدی هستن، خب آدم چطوری می‌تونه طرف مقابلش رو بشناسه.»

و یا مشارکت‌کننده شماره ۱۵، فاطیما ۲۶ ساله در این باره می‌گوید:

«الان که اقتصاد نابود کرده جوونا رو، بیکاری، نبود درآمد کافی، بالا بودن هزینه‌های خرید یا اجاره مسکن، بالا بودن هزینه‌های عروسی، توقعات خانواده‌ها یا توقعات خود دختر پسر از همدیگه، نداشتن شناخت درست از ازدواج و داشتن افکار فانتزی در مورد ازدواج.»

تسهیل‌کننده‌های ازدواج: این مضمون شامل عواملی است که از دید دختران، ازدواج را تسهیل می‌کنند. این عوامل نیز در سه سطح قابل دسته‌بندی هستند: سطح کلان (ساختاری) شامل: «مدیریت دولت» (حمایت از ازدواج، تامین مسکن و شغل برای جوانان). سطح میانی (نهادی و اجتماعی) شامل: «رصد زندگی دیگران»، «تأثیر دوستان»، «مصرف رسانه‌ای»، «غلبه نوگرایی در خانواده‌ها» و «مصرف فرهنگی» (مانند مطالعه و دانشگاه). سطح خرد (فردی-روان‌شناختی) شامل «ارضای نیازهای شخصی»، «ترجیح عقلانیت بر عاطفه» و «باورهای دینی».

گرایش دختران به ازدواج ناشی از ارضای نیازها و رضایتمندی اطرافیان و دوستان از ازدواج بوده‌است و حتی ازدواج را یک تکلیف دینی می‌دانند؛ اما شرط ورود به ازدواج را بلوغ فکری، کاهش سخت‌گیری خانواده‌ها، افزایش آگاهی در زمینه ازدواج از طریق مدرسه و دانشگاه و حمایت دولت از جوانان در زمینه‌های اقتصادی عنوان کردند. به گفته هکتر^۱ مردم به رفتارهایی تمایل دارند که نفع آنها در آن رفتار بیشتر تأمین می‌شود؛ بنابراین افراد زمانی اقدام به ازدواج خواهند کرد که سودی در آن نهفته باشد. یعنی بتوانند از طریق ازدواج، پایگاه و منزلت اجتماعی خود را حفظ و یا ترقی دهند. به گفته دختران ازدواج امری اختیاری است؛ اما تنها راه دستیابی به خوشبختی نیست. هر کدام از افراد جامعه بنا به خواسته‌ها و شرایط خود، سرنوشت خویش را می‌سازند؛ اما با واقعیت‌هایی که جوامع به انسان‌ها تحمیل می‌کنند نیز باید روبرو شد. در واقع ازدواج و تجربه عشق، یگانه جایی است که مردم می‌توانند حقیقتاً خود را در آن بیابند و به دیگران ببیوندند. ازدواج و عشق جست و جویی است در پی خویشستن، تقلایی برای تماس و ارتباط واقعی با خود و با دیگری، شریک شدن در جسم و در اندیشه، روبه‌رو شدن با یکدیگر بدون هیچ سد و مانعی، اعتراف کردن و بخشیده

¹ Hechter

فشارهای ازدواج، دخالت والدین و انتقال بین نسلی و عوامل اقتصادی بر ازدواج مؤثر هستند. **باقری و همکاران (۱۳۹۸)**، در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که خاطرات منفی و واکاوی شکست دیگران مثل ترس از طلاق، اعتماد ناپذیری و متعهد نبودن مردان، محدودیت‌های شغلی، سرزنش، تحقیر و اعمال فشار بر دختران مجرد، ازدواج را به تأخیر می‌اندازد. **قندیل و همکاران (۲۰۱۲)**، در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در تأخیر ازدواج مؤثر هستند. این نتایج را می‌توان با محدودکننده‌های ازدواج مرتبط دانست؛ **فیل (۱۹۹۳)**، در پژوهش خود به این نتیجه رسید که حمایت و لذت دو طرفه، ارزش‌های اخلاقی محکم و داشتن ارزش‌های مذهبی بر ازدواج تأثیر دارند. **پراکاش (۲۰۱۴)**، در پژوهش خود به این نتیجه رسید که ازدواج جوانان هندی در حال تغییر است و والدین دخالت کمتری در فرایند انتخاب همسر دارند و افراد به واسطه افزایش فضا برای انتخاب، شخصاً همسرگزینی می‌کنند. **اینديرا و آبرول (۲۰۲۱)**، در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که افراد ازدواج را یک امر شخصی می‌دانند که خود باید برای آن تصمیم بگیرند نه بزرگترها. این نتایج را می‌توان با تسهیل‌کننده‌های ازدواج مرتبط دانست. دورکیم نیز در مفهوم وجدان جمعی بیان می‌کند، در جوامع ارگانیکی (تقسیم کار پیشرفته)، تمایز میان افراد و تقسیم کار، انسان‌ها را گرد هم می‌آورد. وجدان جمعی و یکپارچگی اجتماعی (هنجارها و ارزش‌ها)، در این گونه جوامع کم و یکپارچگی نظام (مؤسسات)، زیاد است؛ فردیت بسیار دیده می‌شود و وجدان جمعی برای منزلت فرد، اخلاق کاری، تساوی فرصت‌ها و عدالت اجتماعی ارزش قائل می‌شود. تقسیم کار، همبستگی و وابستگی افراد جامعه را به‌وجود می‌آورد؛ مانند همبستگی و الفت زندگی زناشویی؛ به این معنا که زن و مرد با تمام اختلافات و تمایزات به سوی هم رفته و مکمل هم خواهند شد. این موضوع در جامعه نیز قابل صدق است؛ به‌این‌صورت که در جوامع اگر توزیع مداوم کارها صورت گیرد، همبستگی اجتماعی را قوام می‌بخشد. دورکیم معتقد است تقسیم کار زمانی همبستگی را به‌وجود می‌آورد که ساختارهای اجتماعی و لایه‌های سطحی روابط را در نور دیده و درون نهاد و ساخت اجتماعی نفوذ یابد؛ به عبارت دیگر، وجدان جمعی سبب درونی شدن تقسیم کار می‌شود. از طرف دیگر، به اعتقاد دورکیم تنوع هنجارها و ارزش‌ها در جوامع جدید، واحد است و وجدان جمعی با گذار به جامعه ارگانیکی رو به ضعف می‌رود؛ همچنین فردیت افراد رشد کرده و اختلال و نابسامانی در ارزش‌ها و قواعد بیشتر می‌شود و تمام افراد رسوم اجتماعی، الگوی رفتاری، ارزش‌ها و هنجارهای خاص خود را دارند (**دورکیم، ۱۳۸۱: ۳۹**). در واقع دورکیم مدعی است که خانواده یک نهاد اجتماعی است و مبنای آن را زن و مرد با عنوان ازدواج به‌وجود می‌آورند و می‌گویند: چون خانواده یک نهاد اجتماعی

مضمون اصلی ازدواج هدفمند، از دو مضمون با عناوین تحقیق پیشینی و داشتن شریک خوب به‌دست آمده است؛ و مضمون اصلی به مثابه پاسخ مثبت به عرف و دین، از مضمون‌های فرعی به‌مثابه رسم اجتماعی، به‌مثابه پاسخ مثبت به دین و روال عادی زندگی تشکیل شده‌است و در نهایت مضمون اصلی بدبینی نسبت به ازدواج، از مضمون‌های فرعی وحشت از ازدواج و ازدواج به‌مثابه معامله، به‌دست آمده است. **کلاته‌ساداتی و جیریایی (۱۴۰۰)**، در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که درک و فهم و همچنین نگرش افراد نسبت به ازدواج مثبت است؛ در نتیجه نتایج پژوهش آنها با یافته‌های پژوهش حاضر مطابقت دارد. مفهوم طرحواره با نتایج به‌دست آمده از این سؤال در ارتباط است. برای روشن شدن این ارتباط باید گفت، دختران بندر امام خمینی با توجه به فضا، تربیت، آموخته‌ها و جامعه‌پذیری که در طول زندگی خود داشتند، برداشت‌های متفاوتی از ازدواج بیان کردند. اما نکته مهم این است که طرحواره نه تنها نگرش‌های مثبت، بلکه همزمان نگرش‌های منفی را نیز شکل داده‌اند. به عبارت دقیق‌تر، دخترانی که تجربه مستقیم یا غیرمستقیم (از طریق خانواده، دوستان یا رسانه) از طلاق، خیانت یا خشونت داشته‌اند، طرحواره‌های منفی از ازدواج در ذهن‌شان شکل گرفته است. این طرحواره در حافظه آن‌ها ذخیره شده و هر بار که بحث ازدواج پیش می‌آید، فعال شده و باعث می‌شوند علی‌رغم تمایل به ازدواج، از آن وحشت داشته باشند. بنابراین مسیر ارتباط مفهوم طرحواره با یافته‌ها به این صورت است:

تجربه زیسته (خانواده اصلی، روابط اطرافیان، رسانه) → تشکیل طرحواره‌های مثبت/منفی از ازدواج → دوگانگی همزمان میل و ترس در نگرش به ازدواج.

در ارتباط با سؤال دوم، پژوهشگر با بررسی پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان، به دو مضمون اصلی دست یافت که شامل: محدودکننده‌ها و تسهیل‌کننده‌های ازدواج می‌شود. مضمون اصلی محدودکننده‌های ازدواج، از مضمون‌های فرعی اقتصاد نابسامان، موانع اشتغال، موانع مادی، چالش مسکن، هراس ناشی از افزایش طلاق، ازدواج به خاطر رهایی از فشارها، کنترل و نظارت خانواده‌ها، سخت‌گیری خانواده‌ها، مشروعیت اجتماعی مجردی و ناکارآمدی آموزشی تشکیل می‌شود؛ و مضمون اصلی تسهیل‌کننده‌های ازدواج، از مضمون‌های فرعی مدیریت دولت، رصد زندگی دیگران، تأثیر دوستان، مصرف رسانه‌ای، غلبه نوگرایی در خانواده‌ها، مصرف فرهنگی، ارضای نیازهای شخصی، ترجیح عقلانیت بر عاطفه و باورهای دینی به‌دست آمده است. **غلامعلی و همکاران (۱۳۹۴)**، در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که سطح درآمد بالا و داشتن شغل مناسب، برای زنان از اهمیت بیشتری برخوردار است. **خجسته‌مهر و همکاران (۱۳۹۵)**، در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که عوامل فرهنگی-اجتماعی،

خیانت و طلاق کشیده شود. براساس مفاهیم مندرج در چارچوب مفهومی، محدودیت‌های ازدواج در جامعه بندر امام خمینی ناشی از اختلال در کارکرد هنجارها، ضعف همبستگی جمعی و ظهور وضعیت آنومیک است. جایی که ساختارهای سنتی کارکرد خود را از دست داده‌اند، اما جایگزین‌های مدرن هنوز انسجام کافی ندارند. همچنین، تسهیل‌کننده‌ها را می‌توان تلاش‌های جامعه برای بازتولید ارزش‌ها، و نیز تقویت شبکه‌های پیوند اجتماعی و به رسمیت شناختن نقش عوامل جدید مانند رسانه، عقلانیت، مدیریت شخصی و دولتی در تسهیل ازدواج دانست. پیوند مستمر بین اهداف و هنجارهای جمعی (وجدان جمعی)، تقسیم کار و نقش‌های جدید در سایه نوگرایی و تحول اجتماعی و تخصیص بهینه منابع مانند اقتصاد، سیاست، آموزش، کلید تضعیف موانع و عوامل تسهیل‌کننده ازدواج است. نکته مهم دیگر این که در تحلیل کارکردگرایانه، دلایلی مانند مصرف فرهنگی، عقلانیت را می‌توان نشانه‌ای از تحول در هنجارها و ارزش‌های جمعی در نظر گرفت. یعنی جامعه با جذب عناصر نوین و عقلانی کردن انتخاب‌های فردی، کارکردها و معانی ازدواج را بازتعریف کرده است، بنابراین در مفهوم مدرنیزاسیون نیز این تغییرات در حوزه خانواده، برجسته شده است.

نکته دیگر قرابت با مفهوم همسان‌همسری است. همه افراد جامعه، از جمله دختران مورد مطالعه، برای انتخاب همسر معیارهایی دارند. مفهوم همسان‌همسری به این معناست که انتخاب همسر از بین افرادی که بیشترین سنخیت و تشابه را با فرد دارد، انجام می‌شود.

و یا فرد، شخصی را به‌عنوان همسر برمی‌گزیند که بیشترین تشابه را از لحاظ ویژگی‌های اجتماعی، روانی و فرهنگی با وی داشته باشد. تشابه و همسانی، افراد را جذب یکدیگر می‌کند و افرادی که از ویژگی‌های مشابه برخوردار باشند، از موضع قدرت برخورد کرده و زندگی تحت تأثیر سنت و باورهای مشترک به‌خوبی پیش خواهد رفت؛ زیرا می‌دانند که چه انتظاراتی از همدیگر دارند. دختران مورد مطالعه برای همسرگزینی، به تشابه دو فرد بسیار تأکید داشتند. تأکید آنان بر تشابه فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، فکری و دینی بود. اما نکته مهم این است که در شرایط فعلی بندر امام خمینی، یافتن چنین فرد همسانی به‌دلیل محدودیت‌های اقتصادی و اجتماعی دشوار شده‌است. به‌عبارت دیگر، همسان‌همسری به‌جای این که تسهیل‌کننده ازدواج باشد، به یکی از محدودکننده‌های آن تبدیل شده؛ زیرا دامنه انتخاب افراد همسان به‌شدت محدود شده است.

باتوجه به مطالب گفته‌شده و روند تحقیق، نتیجه این است که ازدواج برای دختران بندر امام خمینی دیگر یک «واقعیت بدیهی» نیست؛ بلکه تبدیل به یک «مسئله پیچیده» شده است. بافت فرهنگی بندر امام خمینی در رابطه با دختران سنتی است، به‌طوری که برخی

است در نتیجه باید یک عامل اجتماعی آن را تبیین کند؛ وی همچنین تفکرات فردی را از تفکرات جمعی متمایز می‌کند و معتقد است که تصورات فردی مقوله‌ای روانی دارند. این مفهوم دورکیم با محدودکننده‌های ازدواج همسو است؛ اما باید دقیق‌تر ارتباط آن را توضیح داد: یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که دختران بندر امام خمینی در وضعیت گذار از جامعه سنتی به مدرن قرار دارند. بنابراین از یک سو، هنوز وجدان جمعی سنتی (که ازدواج را یک تکلیف و رسم اجتماعی می‌دانست) در ذهن آن‌ها حضور دارد؛ از سوی دیگر، فردیت و عقلانیت مدرن آن‌ها را به سمت محاسبه سود و زیان ازدواج سوق می‌دهد. این دوگانگی، همان «وضعیت آنومیک» (بی‌هنجاری) دورکیمی است که در آن ساختارهای سنتی کارکرد خود را از دست داده‌اند؛ اما جایگزین‌های مدرن هنوز نتوانسته‌اند زمینه‌های لازم برای ازدواج مطمئن را فراهم آورند. نتیجه این وضعیت، همان «تأمیل همراه با هراس» است که در یافته‌های پژوهش به‌عنوان تم مرکزی شناسایی شد. به‌طوری که دختران بندر امام بیان کرده بودند که مشکلات اقتصادی، که شامل عدم ثبات شغلی، درآمد و نداشتن مسکن می‌شود، مانع مهمی برای ازدواج است. از منظر آنان تا زمانی که این مشکلات مرتفع نشود، طبیعی است که جوانان گامی برای ازدواج نخواهند برداشت. در واقع تا زمانی که تقسیم کار به درستی در جامعه صورت نگیرد و عدالت شغلی برپا نشود، جوانان از آینده کاری خود اطمینان ندارند و در نتیجه ازدواج نخواهد کرد. دختران این منطقه اشاره کردند که بندر امام خمینی بزرگ‌ترین منطقه ویژه اقتصادی بندری در کشور است که نقش بسیار حیاتی در تجارت کالاها و اقلام اساسی کشور را دارد؛ یعنی ظرفیت بالای اشتغال و فعالیت‌های صنعتی دارد که جوانان این منطقه نباید دچار مسائل این‌چنینی شوند تا ازدواج‌شان تحت تأثیر قرار گیرد. از منظر نمونه‌های تحقیق، بخش عمده اشتغال در صنایع و بنادر منطقه به نیروهای غیربومی اختصاص یافته و همین باعث شده که فرصت‌های اشتغال پایدار برای جوانان محلی محدود شود.

همچنین دختران بیان کردند که اقتصاد تنها عامل مهم نیست؛ بلکه سخت‌گیری خانواده‌ها در امر ازدواج، افزایش میزان خیانت و طلاق نیز بر دوری از ازدواج مؤثر است. همان‌گونه که می‌دانیم دختران، همسر خود را به تنهایی انتخاب نمی‌کنند؛ بلکه خانواده‌ها نیز در این انتخاب سهیم هستند که گاهی این به‌عنوان یک مانع برای ازدواج فرزندان محسوب می‌شود؛ چراکه خانواده‌ها برای خواستگاران، شروط دشوار و غیرضروری همانند: مهریه سنگین، برگزاری مراسم عروسی با هزینه گزاف و نداشتن دوران نامزدی و عقد می‌گذارند و این مانع ازدواج می‌گردد. همچنین با افزایش صعودی میزان طلاق و خشونت، دختران از آینده زندگی مشترکی که قرار است داشته باشند، بسیار نگران هستند و معتقد بودند، اگر ازدواج کنند ممکن است زندگی آنان نیز به

است). ایجاد صندوق‌های حمایتی محلی با مشارکت بخش خصوصی و خیرین برای تأمین مسکن و وام کم‌بهره ازدواج، همکاری با بنادر و صنایع منطقه برای اشتغال هدفمند و پایدار جوانان، ایجاد پلتفرم شناخت و مشاوره محلی: منظور راه‌اندازی یک سامانه آنلاین ویژه جوانان و به‌خصوص دختران برای مشاوره‌های با کیفیت و آموزش مهارت‌های زندگی مشترک با تمرکز بر فرهنگ منطقه، مسئولین به وضعیت اشتغال و درآمد افراد ساکن بندر امام خمینی توجه نمایند. کارگاه‌هایی برای آگاه‌سازی خانواده‌ها و دختران از پیامدهای منفی و مثبت ازدواج، مدنظر قرار گیرد. در اینجا نقش رسانه‌های محلی و شبکه‌های اجتماعی در زمینه تولید محتوا درباره مسائلی مانند عقلانیت در انتخاب همسر، مدیریت انتظارات مهم می‌باشد. همچنین برگزاری دوره‌های مهارت‌آموزی پیش از ازدواج در مدارس و دانشگاه‌های منطقه با تمرکز بر شناسایی و بازنگری طرحواره‌های منفی مرتبط با ازدواج، مشاوره رایگان برای دخترانی که تجربه مستقیم یا غیرمستقیم از طلاق، خیانت یا خشونت در خانواده داشته‌اند، به‌منظور بازسازی طرحواره منفی.

سیاس‌گذاری

این مقاله مستخرج از پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد نویسنده سوم با عنوان «مطالعه دلالت‌های معنایی ازدواج» در دانشگاه ایلام می‌باشد.

منابع

- باقری، شهلا؛ مداحی، جواد؛ لطفی خاچکی، طاهره (۱۳۹۸). بر ساخت معنایی تأخیر سن ازدواج براساس نظریه زمینه‌ای (مطالعه موردی: دانشجویان دختر شهر مشهد). زن در توسعه و سیاست، ۱۷(۱): ۴۳-۶۹.
- <https://doi.org/10.22059/jwdp.2019.262156.1007456>
- خجسته‌مهر، رضا؛ محمدی، علی؛ عباس‌پور، ذبیح‌الله (۱۳۹۵). نگرش دانشجویان متاهل به ازدواج: یک مطالعه کیفی، مورد مطالعه دانشجویان متاهل دانشگاه شهید چمران اهواز. نشریه روان پرستاری، ۴(۲): ۱۹-۲۸. <http://ijpn.ir/article-1-782-۲۸>
- [fa.html](http://ijpn.ir/article-1-782-۲۸)
- دورکیم، امیل (۱۳۸۱). تقسیم کار اجتماعی، ترجمه باقر پرهام. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- رستمی، مهدی؛ نوابی‌نژاد، شکوه؛ ولی‌الله، فرزاد (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی مشکلات زوجین در مرحله نامزدی: یک مطالعه کیفی. فصلنامه روانشناسی خانواده، ۶(۱): ۵۵-۶۸.
- <https://doi.org/10.29252/ijfp.6.1.55>
- رونقی، مرضیه (۱۴۰۲). فرهنگ همسرگزینی با تأکید بر روند تحول معیارهای گزینش همسر. فصلنامه مطالعات راهبردی ارتباطات، ۳(۷): ۶۵-۷۶.
- سازمان ثبت احوال کشور (۱۴۰۲). آمار طلاق سالانه، تهران: وزارت کشور.
- طبیعی، منصور و شمسی‌پور، مرضیه (۱۳۹۷). تعیین‌کننده‌های اجتماعی و فرهنگی مرتبط با الگوهای انتخاب همسر. فصلنامه توسعه اجتماعی، ۱۳(۲): ۱۱۷-۱۴۰.
- <https://doi.org/10.22055/qjssd.2019.14191>
- غلامعلی، بهزاد؛ جمورپور، سمیه؛ سوری، اصغر؛ سهیلی‌زاد، مختار؛ خزایی، سلمان؛ نوریان، فاطمه؛ باقر، محمد (۱۳۹۴). معیارهای ازدواج در زوجین در شرف ازدواج مراجعه‌کننده به مرکز مشاوره ازدواج شهرستان تویسرکان. مجله علمی پژوهان، ۱۴(۴): ۳۸-۴۷.

خانواده‌ها بسیار دختران را محدود می‌کنند و تعصب خاصی نسبت به آنان دارند، مثلاً دختران اجازه ندارند که به تنهایی از خانه خارج شوند و همیشه باید یکی از اعضای خانواده همراه آنان باشد، این محدودیت و سخت‌گیری در امر ازدواج نیز پررنگ است، اکثر دختران برای رهایی از فشارهای خانوادگی حاضر به ازدواج هستند؛ اما همواره نگران این هستند که با ازدواج شرایط آنان بدتر شود و همسرشان سخت‌گیرتر از خانواده آنها باشد و محدودیت‌ها نیز دو چندان شود. امروزه روابط قبل از ازدواج در بین دختران و پسران بسیار رایج است؛ اما پارت‌تر داشتن دختران در بندر امام خمینی غیرقابل درک است و اگر دختری در کنار پسری دیده شود، روند زندگی شخصی بر او سخت خواهد گذشت و اعتماد اعضای خانواده نسبت به آن سلب خواهد گردید. باین‌حال، دختران راه‌های گریز از این محدودیت را آموختند و با استفاده از راه‌های مختلف وارد روابط می‌شوند؛ ولی به دلیل این‌که امکان معرفی پسران به خانواده‌ها وجود ندارد، این‌گونه روابط به ازدواج ختم نخواهد شد. خانواده‌های دیگری نیز وجود داشتند که تا حدودی از سنت حاکم بر جامعه فاصله گرفتند و به دختران اجازه می‌دهند که به تنهایی از خانه خارج شوند، تحصیلات خود را ادامه دهند و حتی شاغل شوند؛ اما این‌گونه دختران نیز به دلیل ترس از دست‌دادن این موقعیت‌ها بعد از ازدواج، از شروع زندگی مشترک دوری می‌کنند. از جهت دیگر، به دلیل نبود شغل مناسب و امنیت شغلی و درآمدهای پایین و هزینه بالای مسکن، پسران کمتر به خواستگاری دختران می‌روند؛ بنابراین با ازدواج در سن بالا صورت می‌گیرد و یا کلاً دختران ازدواج نخواهند کرد. سخت‌گیری‌های فرهنگی در این منطقه که ترکیبی از مولفه‌های سنت و مدرنیته است، فشارهای اجتماعی بر دختران را دوچندان کرده‌است. درواقع بستر ویژه بندر امام خمینی ترکیبی از توسعه اقتصادی نامتعادل، محدودیت‌های اجتماعی-فرهنگی برای دختران است که باعث برجستگی پسران‌های ازدواج در این منطقه شده‌است. پیشنهادهایی که با توجه به نتایج تحقیق می‌توان ارائه کرد، به سه سطح ساختاری (کلان)، نهادی (میانی) و فردی (خرد) قابل تفکیک هستند. پیشنهادهای پژوهشی مانند: بررسی دلالت‌های معنایی ازدواج، با استفاده از روش تلفیقی کمی و کیفی. بررسی دلالت‌های معنایی ازدواج از دید پسران مجرد بندر امام خمینی. مطالعه تطبیقی دلالت‌های معنایی ازدواج در مناطق مختلف استان خوزستان (با بافت‌های قومی متفاوت: عرب، لر، بختیاری، فارس). بررسی اثربخشی مداخلات آموزشی مبتنی بر بازسازی طرحواره بر نگرش به ازدواج در دختران مجرد. همچنین پیشنهادهای کاربردی و اجرایی مانند بازتوزیع فرصت‌های شغلی در منطقه ویژه اقتصادی بندر امام خمینی با هدف اختصاص سهمیه اشتغال به جوانان بومی (براساس یافته پژوهش که نشان داد بخش عمده اشتغال به نیروهای غیربومی اختصاص یافته

- selection preferences in urban India and emerging implication on social institutions. *Population Research Policy Rev*, 33(1): 205-227.
- Rajabi, G., Abbasi, G., Sodani, M., Aslani, K. (2017). The effectiveness of premarital education program based on premarital interpersonal choices and knowledge in bachelor students. *Journal of Family Counseling and Psychotherapy*, 6(1): 79-97.
- Rumelhart, D.E. (1980). Schemata: The building blocks of cognition. In theoretical issues in reading comprehension, R.J. Spiro et al. (Eds.), Erlbaum.
- Winch, R.F. (1958). Meta-selection: A study of complementary Needs. Harper & Brothers.
- فلاح‌پور، ثریا؛ بیرانوندی، رضا؛ کریمی‌نیا، محمدمهدی؛ انصاری‌مقدم، مجتبی (۱۴۰۱). عوامل تقویت و تضعیف بنیان خانواده از دیدگاه ادیان و مذاهب مختلف. *فصلنامه مطالعات و تحقیقات در علوم رفتاری*، ۴(۱۰): ۲۳-۵۶.
- قندیل، سمیره احمد؛ ریحان، الحسینی رجب؛ عزیز، حنان حنا؛ محمد صالح، هبه احمد (۲۰۱۲). العوامل المؤثرة في تأخر سن الزواج في المجتمع المصري (دراسة ميدانية في مدينة المنصورة). *مجلة بهوث التربية النوعية - جامعة المنصورة*، عدد ۲۲.
- قیاسی، اشرف و باقری، لیلا (۱۴۰۰). تبیین دیدگاه دختران در سنین ازدواج نسبت به ازدواج: یک مطالعه کیفی. *فصلنامه کمیته تحقیقات دانشجویی*، ۲۴(۸۰): ۱۱-۲۰. <https://doi.org/10.22038/nmj.2022.60776.1315>
- کاظمی‌پور، شهلا (۱۴۰۱). تحولات خانواده در ایران معاصر با تأکید بر ازدواج و طلاق. *فصلنامه پژوهش انحرافات و مسائل اجتماعی*، ۴(۲): ۹۵-۱۲۶. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.3060821.1401.2.4.6.2>
- کلاته‌ساداتی، احمد و جیریایی، راضیه (۱۴۰۰). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر نگرش به ازدواج: مطالعه دانشجویان دختر خوابگاه دانشگاه یزد. *فصلنامه مددکاری اجتماعی*، ۱۰(۴): ۴۸-۵۶. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.1735451.1401.10.4.5.5>
- کلدی، علیرضا و غفوریان قالیباف، مریم (۱۳۸۷). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر معیارهای همسرگزینی. *مجلة جامعه‌شناسی معاصر*، ۱۱(۱): ۱۵۶-۱۷۲.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن. <https://amar.org.ir/statistical-information/catid/3518/types/2>
- مرکز آمار ایران (۱۴۰۳). میانگین سن اولین ازدواج استانی، تهران: مرکز آمار ایران.
- محمدی، علی؛ سحافی، حکیم؛ نیسی، مریم؛ رضایی‌نیا، زهرا (۱۳۹۶). ارائه یک مدل مقدماتی از ازدواج خوشبخت: یک مطالعه کیفی. *رویش روانشناسی*، ۶(۳): ۱۳۵-۱۶۱. <http://frooyesh.ir/article-1-472-fa.html>
- Allendorf, K., & Dirgha J.G. (2012). Determinants of marital quality in an arranged marriage Society. Department of Sociology, University of Illinois at Urbana-Champaign, 702 S. Wright St. Urbana, IL, 61801. USA. Population. Studies Center. University of Michigan, 421. Thompson St. Ann Arbor, MI 48106. USA.
- Colaizzi, P.F. (1978). Psychological research as the phenomenologist views it. In R.S. Valle & M. King (Eds.), *Existential-phenomenological alternatives for psychology* (pp. 48-71). Oxford University Press.
- Fenell, D.L. (1993). Characteristics of long-term first marriage. *Journal of Mental Health Counseling*, 15: 446-460.
- Goode, W.J. (1963). World revolution and family patterns. Free Press.
- Gündoğdu, A.H., & Bulut, S. (2022). The positive and negative effects of late marriage. *Open Journal of Depression*, (11): 63-71. <https://doi.org/10.4236/ojd.2022.114005>.
- Indira, L.C. & Abrol, N. (2021). Attitude of young adults towards marriage. *International Journal of Recent Scientific Research*, 12(03)(B): 41250-41265.
- Jamalnik, M., Falsafinejad, M.R., Khodabakhshi-Koolae, A., (2020). Long-term marital satisfaction: Couples' narratives of the role of mate selection. *Journal of Client-Centered Nursing Care*, 6(4): 267-276.
- Kerckhoff, A.C., & Davis, K.E. (1962). Value consensus and need complementarity in mate selection. *American Sociological Review*, 27(3): 295-303.
- Motlaq, M. (2019). Social factors affecting spouse selection criteria. ISSN: 2645-5498, SSYJ 2019, 10 (32): 37-48.
- Prakash, R. & Singh A. (2014). Who marries whom? Changing mate